

Feksző Kinga

**A továtúnő ipar nyomában Miskolcon¹
Adalékok a barnamezős területek munkaerőpiaci problémájának feltárásához**

A tanulmány a miskolci barnamezők munkaerőpiaci depressziójának feltárásához kíván hozzájárulni. A rendszerváltás után kialakult gazdasági-társadalmi helyzetet vizsgálom a diósgyőri városrészben egy mélyinterjú segítségével, különös tekintettel a struktúraváltás következtében kialakult munkanélküliségre, migrációra, társadalmi problémák mélyülésére, továbbá bemutatom a diósgyőri ipar leépülését is.

Kulcsszavak: barnamező, munkanélküliség, dezindusztrializáció, migráció, társadalmi problémák
JEL-kód: J60

Bevezetés

Diósgyőr a szocializmus korában Miskolc virágzó városrésze volt. A környék lakossága ide vándorolt, mert az itt működő nehézipari komplexumok potenciális munkalehetőséget biztosítottak a munkavállalók számára. A területen működött korábban a Lenin Kohászati Művek és a Diósgyőri Gépgyár. A Diósgyőri Acélművek („Vasgyár”) egykor Miskolc és a megye legtöbb embert foglalkoztató cége volt. A gazdasági struktúraváltás következményeképpen az ipar elkezdett leépülni, a nehézipar fellegvárai sorra zárták be kapuikat, a dolgozókat elbocsátották, kialakultak a barnamezők. Az elbocsátott munkaerőt megfelelő képzettség, végzettség és kompetenciák hiányában nem alkalmazták és elkezdtek leszakadni az egyébként is csökkenő átlagtól.

A megye és a város szempontjából különösen fontosnak tartom a témakör vizsgálatát, hiszen a fenti helyzet napjainkra sem enyhült, a társadalmi-gazdasági problémák egyre mélyülnek a térségben. A tanulmányomban egy mélyinterjún keresztül fogom bemutatni azoknak az életét és karrierjét, akik az áldozataik, talán legfőbb vesztesei az ipar leépülésének. A tanulmány egy férfi sorsának bemutatásával írja le Diósgyőr történetét, de az ő helyzete nem egyedi eset, ez általános jelenség a miskolci barnamezőkön.

Kutatás körülményei

Szociológus-közgazdászként egyszerre érintenek a társadalmi-gazdasági kérdések. Két éve foglalkozok a borsodi barnamezős területek munkaerőpiacával. Egyetemi tanulmányaim alatt lehetőségem nyílt részt venni a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar Világ- és Regionális Gazdaságtani Intézet Munka- és Társadalomgazdaságtani Intézeti Tanszék kutatásaiban. A tanulmány egy komplex tanszéki kutatáshoz járul hozzá, amely a barnamezős területek elmaradt revitalizálásának különböző hatásaival, lehetséges rehabilitációjával foglalkozik. A kutatási módszerem mélyinterjú (életút interjú/narratív interjú) készítése, amelyet 2012 őszén készítettem az egykori gépgyár és kohászati művek egyik volt gyári munkásával. Azért választottam ezt az interjútypust, mert segítségével tudunk leginkább elmélyedni a témakörben, hiszen nem egy előre elkészített kérdéshalmazt teszünk fel, hanem beszélgetjük, meséltetjük az interjúalanyt.

---

¹ A cikk elkészítése a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 projekt támogatásával valósult meg.

A kérdező nem avatkozik közbe, kérdéseivel csak meghatározza a beszélgetés irányát, esetleg a bővebb kifejtésre sarkallhatja a megkérdezettet. Ebben az esetben csak egy, vagy néhány interjú szükséges, egy ember életéről szól, ez adja az egyediségét. Nagy mennyiségű adat esetén elveszti a lényegét ez a módszer.

Az interjúalanyom a feleségével és fiával a ma is a diósgyőri kolóniában él, méghozzá azon házak egyikében, amelyet a nehézipar és szocializmus fénykorában szolgálati lakásként használtak. Jó szakmája volt, azt gondolta onnan is fog nyugdíjba menni, ill. a gyermekeinek is biztos állása lesz. Tipikusan azokkal a demográfiai jegyekkel rendelkezik, amelyek az általam vizsgált társadalmi osztályt (középosztályt, munkásosztályt) jellemzik, így egy narratív interjú alapján is hasznos és értékelhető megállapításokhoz juthatunk. Interjúalanyom válaszai alátámasztják az átfogó tanszéki kutatás eredményeit.

Diósgyőri nehézipar története

Diósgyőrben a nehézipar csaknem 140 évre tekint vissza, amikor a háromi vasmű erre a területre költözött, ám valódi virágkorát a második világháború után élte, a szocialista erőteljes iparosításnak „köszönhetően”, 1948 után sorra érkeztek a Szovjetunióból a kohászathoz szükséges, hiányzó nyersanyagok. Az 1950-es évek után pedig a nehézipari termelés majdnem a két és félszeresére nőtt (Czomba 2008), valamint erőtejesen emelkedett az iparban (elsősorban a nehéziparban) foglalkoztatottak száma a megyében. Borsod-Abaúj-Zemplén megye Budapest és Pest megye után az ország második legnagyobb ipari foglalkoztatással jellemezhető térségévé lépett elő. Ma a legtöbb vasgyári telepen élő családban már a nagyapák is valahol a diósgyőri gyárakban egyikében (LKM, DIGÉP) dolgoztak. Nemcsak interjúalanyom, hanem a szülei is az LKM területén dolgoztak. „... .. édesapám és édesanyám is az LKM-ben dolgoztak. A gyár környékére építettek szolgálati lakásokat, ezt a gyári munkások kapták meg. Itt lakhattak.(...) Édesapám művezetőként dolgozott, 3 műszakban. 5 vagy 6 éves lehettem, amikor egy nagy robbanás volt a gyár területén, ő pont akkor dolgozott és ő is meghalt a robbanásban...”

1. ábra: LKM a múltban és napjainkban
Forrás: Szabó (1975) és saját fénykép

Az '50-es évektől az ipar szerkezete a nehézipar irányában tolódott el, meglehetősen eltorzult, egy erőteljes specializáció kezdődött el, mely következtében sorra nyitották meg kapukat a kohászati és gépipari gyárak (Ózd, Kazincbarcika, Miskolc stb.). A térségben jelentősen megnőtt az ipari végzettségűek száma és aránya, valamint az iparban dolgozók aránya. Az 1970-es évekre a Sajó-völgy területén és az iparvárosokban koncentrálódott a megye lakosságának közel 70 százaléka, a „magyar Ruhr-vidéknek” is nevezték ezt a területet. A munkaerőpiac domináló keresletét az ipar jelentette több mint 40 éven át Borsod–Abaúj–Zemplén megyében, 1980-ra elérte a foglalkoztatás a 143 ezer főt, ami a vidéki megyék közül egyedülállóan magasnak bizonyult.

Az itt épült a gyárakba többnyire szakmunkásokat, nehézipari munkásokat kerestek, de egyaránt foglalkoztattak mérnököket, technikusokat, jól képzett szakmunkásokat, segédmunkásokat. Interjúalanyom is jól képzett, érettségizett, mára már nyugdíjazott technikus. *„Villanyszerelőként dolgoztam ott, azon belül a daruszerelőnél. Ezekkel a darukkal pakolták a gyárban a vasakat egyik helyről a másikra, a kohókba. A legfőbb dolgom a daruk villanyszerelése volt, ezen kívül újrakábeloztuk a darukat, ha a vezetékek megsérültek vagy elöregedtek. Máskor új kapcsolószekrényeket kellett felrakni...”*

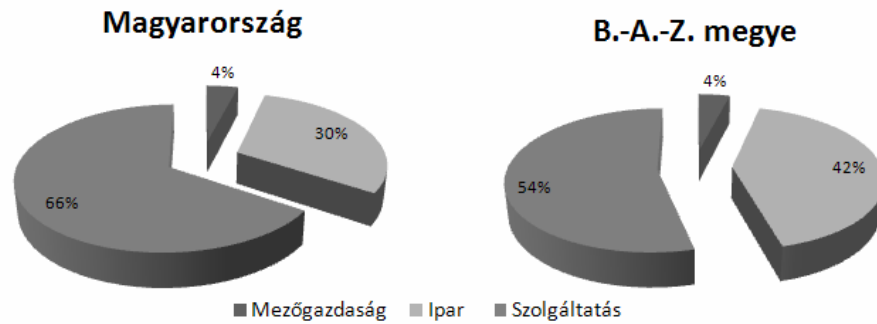
A szocialista vezetés ügyelt arra, hogy a nehéz, kemény fizikai munkát végző dolgozóknak lehetőséget adjon a kikapcsolódásra (a munka gyakran embert próbáló volt). *„Általában télen végezték a felújításokat, javításokat, így a legnagyobb hidegekben kellett kint dolgoznunk; míg nyáron a kohók melege tette elviselhetetlenné bent az épületben a munkát, nagyon meleg volt.”* (...) Ezért gyakran került sor úgynevezett „brigád bulira”, ahová a munkások családjaikkal együtt érkeztek. Ezek az összejövetelek alkalmasak voltak a közösség összekovácsolására, csapatépítésre, a szociális kapcsolatok fenntartására. *„Érdekesekek voltak a szocialista brigádok is. A gyár ennek a keretein belül sokszor szervezett kirándulást az ország különböző pontjaira, például Hajdúszoboszlóra és a Balatonra is mentünk jó párszor. Máskor a Csanyikba szerveztek szalonnasütést, ahova mindenki vihette a családját is.”*

Hazánkban 1968-ig szinte teljes foglalkoztatottságról beszélhetünk. Míg Nyugat-Európában már korábban jelen volt a munkanélküliség, Magyarországot alacsony bérszínvonalal jellemezhetjük. 1968 után a GMK terjedésével valamelyest növekedhetett a háztartások jövedelme, ezzel együtt az életszínvonal is. A '80-as évek végén egyfajta foglalkoztatottsági csúcs volt tapasztalható az országban, amely a munkára képes korú lakosság 70 százalékát jelentette. (Dabasi 2011) *„Jó volt dolgozni, de a körülmények rosszak voltak, a fizetés jó volt, különösen mikor bevezették a túlórárt és a GMK-t. Állandóan dolgozni lehetett és kellett is, sosem volt szabadidőnk, mindenki pluszmunkát akart, reggeltől estig csak dolgoztunk.”*

A miskolci barnamezős területek nagy része a rendszerváltás előtt a jól szituált munkásemberek lakónegyede volt. Egy helyen működött művelődési ház, templomok, széles választékú üzletek, bölcsőde, óvoda, iskola, szakmunkás- és szakközépiskola. Napjainkban ez már a múlté, a stabil anyagiakkal rendelkezők elhagyták a környéket, a szociális intézmények panganak, a lakásokat felvásárlók már nem rendelkeznek a normális élethez szükséges jövedelemmel, nincs fizetőképes kereslet a területen. (Dabasi – Feksz 2012)

Dezindusztrializáció folyamata és következményei

A gazdasági struktúraváltással párhuzamosan a dezindusztrializáció, azaz az ipar leépülése Európában már 20-30 évvel korábban elkezdődött, mint a szocialista országokban. Nyugat-Európában már a rehabilitációt végezték, amikor hazánkban lassanként elindult a szerkezetváltás. Lux (2009) szerint a volt szocialista országokban a túlspecializáció következtében, a szocializmus alatt kialakult válságok és azok hatásai a folytonos késleltetés miatt csak jóval később, a poszt-szocialista korszakban „tudtak” jelentkezni. Az ipari válságok egyre inkább elmélyültek és a szocialista országokban a rendszerváltások után hirtelen és nagy erővel törtek elő. Magyarországon az 1980-as évektől a gazdasági problémák, a túlspecializáció, az erőteljes területi koncentráció és az időközben lassan elinduló szerkezetváltás következtében hanyatlásnak indult a korábban virágzó nehézipar. A rendszerváltás után elkezdődött a szocializmusban használt elavult technológiák felszámolása, közel 1 millióan veszítették el állásukat, tömeges munkanélküliség alakult ki, hiszen a nehéziparból elbocsátottakat a szolgáltatóipar nem tudta felszívni megfelelő képzéssel, készségek hiányában, így a dezindusztrializáció egyik legnagyobb vesztesége ez a térség vált. Az állapot jól jellemezhető a foglalkoztatottság drámai csökkenésével és a munkalehetőségek drasztikus visszaesésével elsősorban a nehéz- és építőiparban. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az ipari termelés változása drasztikus csökkenést mutatott.

2. ábra: Bruttó hozzáadott érték szektorális megoszlása Magyarországon és B.-A.-Z. megyében, 2007.évi adatok alapján

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Az ipari termelés 5 év alatt a felére esett vissza. Ennek ellenér a fenti ábrán jól látható, hogy Borsod megyében napjainkban is különösen magas az ipar aránya az országos átlaghoz képest. Az iparból elbocsátott munkaerő nem felelt meg a tercier szektor elvárásainak. *„1996-ban kellett otthagynom a gyárat, amikor megszűnt a nagyolvasztó. A villamos javítóból hamarabb eljöttem, még 1992-ben. Ott 1966-tól 1992-ig dolgoztam. Utána a járműjavítóknál voltam egy garzsféleségben, majd a gázellátáson dolgoztam négy műszakban.”*

A gyári munkások tehát a gyárbezárások után nem találtak képzettségüknek megfelelő munkát. A létszámleépítések következtében munkanélkülivé váltak, ez a munkanélküliség nem enyhül napjainkig sem. Hiába próbáltak meg más városokban, régiókban munkát szerezni, jobb esetben is csak a végzettségüknek nem megfelelő munkát találtak, rossz esetben – ami a leggyakoribb – egyáltalán nem fogadták őket a vállalatok, más képzettség volt szükséges a munkavállaláshoz. A Munkaügyi Hivatal sem biztatta őket egy szebb jövő reményével, nem tudott megfelelő állást ajánlani a végzettségük és koruk miatt a rászorulóknak. *„Amikor megszűnt a nagyolvasztó a gyáron belül a Kft.-knél dolgoztam segédmunkásként. (...) Itt 3-4 évet töltöttem el, majd a Kft. ideiglenesen megszűnt, ezután 1 évig szociális segélyre szorultam, nem kaptam állást sehol sem.”* Az elbocsátott munkaerő vagy a segélyből élést és ezzel a leszakadást választotta, vagy megpróbálta alkalmi munkákból eltartani a családját. *„Amikor abban az egy évben segélyen voltam, folyamatosan próbáltam állást keresni a Munkaügyi Központon keresztül. Ott viszont mindig azt mondták, hogy mivel 57 éves vagyok, nem tudnak semmilyen munkát adni a korom miatt.”*

A nehézipar degradálódása következményeképpen az ipari épületek elhanyagoltakká váltak, kialakultak a barnamezők. A barnamezők elhelyezkedése országosan változatos képet mutat, jelenlétük mégis B.-A.-Z. megyében jelenti az egyik legnagyobb problémát, hiszen napjainkig jelentős a megyében az ipar aránya. Az ÉMOP adatai alapján a megyében 1588,16 hektár a barnamezők nagysága, ebből Miskolcon több mint 500 hektár található (DAM: 160 hektár, DIGÉP: 45 hektár).

Társadalmi-munkaerőpiaci depresszió

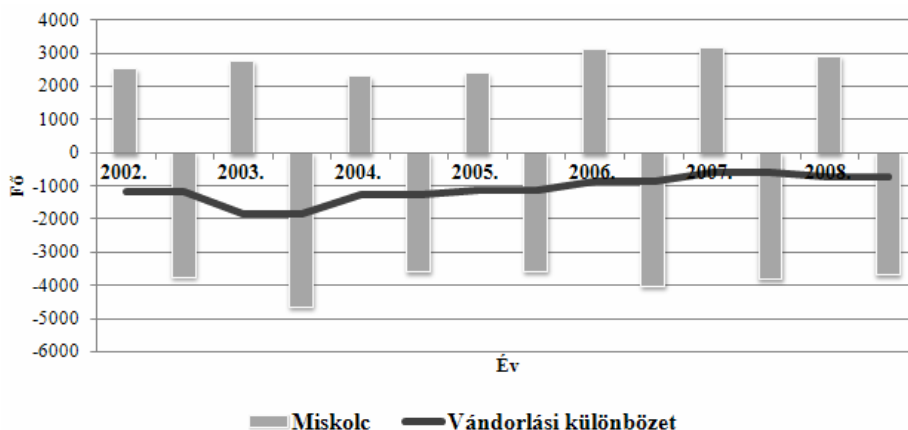
Napjainkban a diósgyőri barnamezőkön általános jelenség a tartós munkanélküliség, depriváció, társadalmi problémák elmélyülése. A térség iparának leépülése erőteljes hatást gyakorolt a társadalom jólétére. A gazdaságon ejtett seb megjelent a társadalmi egyenlőségi viszonyok területén is. A nyolcvanas évek végére egy sajátos kettős szerkezetű társadalom alakult ki elsősorban Miskolc területén. Ezt „L-modellnek” (Kolosi 1987) és „kettős háromszög modellnek” (Szelényi 1990) nevezzük. A gyárbezárások miatt „utcára került” dolgozók előtt Böhm (1998) szerint négy lehetséges út állt. Az első, hogy kikerültek az elsődleges munkaerőpiacról és a sok kudarc után a

későbbiekben nem is próbálkoztak új munkahelyet találni, ezzel vállalták az egyébként is csökkenő átlagos életszínvontól és a középosztálytól való leszakadást, a segélyezés lett a megélhetésük legfőbb forrása. Második lehetőség az úgynevezett „túlélési stratégiák” kialakítása, azaz elköltöztek oda, ahol munkalehetőséget kaptak. Ez egy erőteljes taszító hatást jelentett, így harmadik lehetőségként akár külföldre is elmenekültek vendégmunkásként. Az elvándorló családok helyére új betelepülők érkeznek, akik általában a legszegényebb csoportok tagjai és még inkább leszakadnak az egyébként is csökkenő átlagtól is. Végül pedig egy szűk rétegük vállalkozó, akár kényszervállalkozó lett, kilátásaik pedig egyre romlottak, a vállalkozások szinte napról napra élnek. A barnamezős gyárbezárások tehát ezeket a lehetőségeket adták a nehézipari konglomerátumok dolgozóinak, Miskolc esetében a 19 000 volt gyári dolgozónak.

Miskolcon felvett, 260 kérdőív segítségével vizsgáltuk a barnamező közelében élő lakosok munkaerőpiaci attitűdjét, kapcsolatát a gyárral. A felmérésből kiderült, hogy 21-en dolgoztak a diósgyőri gyárak valamelyikében, akiknek több mint 60 százaléka mára már munkanélküli. Véleményem szerint egy terület depressziósságát igazolja, hogy a szülők hogyan vélekednek a gyermekeik jövőjével kapcsolatban. A volt LKM dolgozók közül mindenki (100 százalék) azt tanácsolja a gyermekének, hogy teljesen más foglalkozást válasszon, mint ő.

Migráció a barnamezők területén

A másik problémát tehát a népesség mozgásában, a város taszító-vonzó és lakosságmegtartó-képességében látom. Miskolcra magas az elvándorlás.

3. ábra: Vándorlási tendencia Miskolcon 2002 és 2008 között

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A város népessége kevésbé fogy, mint amilyen mértékű az elvándorlás. Ennek oka, hogy a születések száma tartósan magas, illetve bizonyos mértékű bevándorlás is tapasztalható. A cirkuláris migráció – az elvándorló képzett munkaerő helyére ugyanolyan, vagy magasabb képzettségű munkaerő érkezik – és a remigráció – a potenciális munkaerő ugyan elvándorol, de visszatér, és a megyében dolgozik, befektet – sem valósul meg a térségben. A képzett munkaerő elvándorol a megyéből potenciális munkalehetőségek hiányában, helyükre többnyire képzetlenek áramlanak, a lakosságcsere negatív egyenleggel valósul meg. A megyéből elvándorlók tartósan nem tudtak munkahelyet találni más régióban, alkalmi munkák után visszatértek Borsodba. „... először Újpesten dolgoztunk a Chinoinnál 1 hónapig, majd Tatabányán 2 hetet, aztán újra Újpesten 1 hónapot. Később vissza kellett jönnöm Borsodba – mivel máshol nem kaptam munkát – és részt vettem az egyetemi kollégiumok felújításában, de dolgoztunk Szikszón, Nyéken és Tiszaújvárosban is.”

Összegzés

A revitalizáció megítélésem szerint már elkésett és minden további késlekedés nehezíti a feladatot. Úgy gondolom, a leépüléssel párhuzamosan el kellett volna kezdeni a területek társadalmi rehabilitálását is. Ma már olyan körülményeket találtam, amely megkérdőjelezi, hogy van-e még lehetőség az új pályára állításhoz. A képzett munkaerő elvándorol a térségből, jelen van a „brainrain” problémája. A remigráció hiánya és cirkuláris migráció negatív egyenlege a társadalmi szakadékok folyamatosan mélyíti, a roma-probléma megoldása egyre sürgetőbb a megyében/városban.

Véleményünk szerint az önidentifikációval eredményesen lehetne mérni egy terület depresszióosságát. Ez ugyan egy szubjektív mérőszám, de megvizsgálja, hogy a közösség tagjai hogyan ítélik meg saját helyzetüket a ténylegeshez képest. Az interjúból kiderült, hogy ezt az interjúalanyom rosszabbnak gondolja, mint a tényleges helyzete. Ha a társadalom egésze „kedvetlen”, azaz negatívan gondol kilátásaira, az elvándorlásra hajlamosít. Miskolc jól jellemezhető az LKM-es dolgozók válasza alapján: azt szeretnék, hogy gyermekeik elhagyják a térséget és más foglalkozást válasszanak, mint ők.

Miskolc gazdasági társadalmi jelentősége a rendszerváltást követően folyamatosan csökkent, a revitalizáció elkerülhetetlen ahhoz, hogy egy élhető, működő, prosperáló környezet teremtsünk a rozsdáövek területén. Ennek eszköze egy komplex revitalizációs stratégia lehet, melyben központi szerepet kap a kormányzati beavatkozás, új funkciók megvalósítása, rozsdáövek rehabilitációja, a reindusztrializáció, a megváltozott követelményeknek megfelelő társadalmpolitika.

Felhasznált irodalom

- Böhm, A.(1998): *A mai magyar társadalom*. Korona Kiadó, Budapest
- Czomba, S.(2008): Iparfejlesztési tendenciák Borsod – Abaúj – Zemplén megyében a rendszer-változás előtti és utáni évtizedben (különös tekintettel a szakember ellátottságra), Ph.D értekezés. pp 9-19.
- Dabasi Halász, Zs. (2011): A magyar munkaerőpiac fejlődése, területi egyenlőtlenségek elmélyülése. In: *Munkaerőpiac és foglalkoztatáspolitikai*. Szerk.: Dabasi Halász Zsuzsanna, Miskolci Egyetemi Kiadó, pp173-187.
- Dabasi Halász, Zs.- Fekszí, K.(2012): Leeway of the revitalization and its repulsive effect of the labour mobility, a case study in Diósgyőr. XXVI. MicroCAD International Scientific Conference. Miskolc, ISBN: 978-963-661-773-8
- Kolosi, T.(1987): *Tagolt társadalom*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Lux, G.(2009): Az ipari hagyományos terei: A régi ipari térségek (Industry's Traditional Spaces: Old Industrial Regions). In: *Tér és Társadalom*. 23. Évf 4. szám. pp 45-60.
- Szabó János: *Nagyipari létesítmények 1945-1975*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1975.
- Szelényi, I.(1990): *Új osztály, állam, politika*. Európa Kiadó, Budapest